

KERESZTES SZENT JÁNOS

A misztikus éjszaka

Egy sötét, csöndes éjen,
mikor szerelmem izzón lángra lobbant —
mily boldogság a részem! —
óvatlan kiosontam,
míg házam pihent csöndes nyugalomban.

Homályba rejtve mélyen,
álruhában, vezetőmmel titokban —
mily boldogság a részem! —
az éjben elosontam,
míg házam pihent csöndes nyugalomban.

E boldogságos éjen
titkon, mert senki sem látott meg engem,
és nem láthattam én sem,
csak azt a fényt követtem
vezetőmként, mely ott égett szívemben.

A fényes napvilágnál
biztosabban tudott oda vezetni,
hol a kedves reám vár,
s el nem választ a messzi
tájon minket egymástól soha senki.

Ó éj, hajnalnál drágább,
ó éj, te voltál szívem vezetője.
Ó éj, te a frigy láncát
fonod a szeretőkre,
és szeretőt olvasztasz szeretőbe.

Virágos volt a keblem,
melyet csak néki őrzök lankadatlan,
s míg aludt rajtam csendben,
gyöngéden simogattam,
s legyeztem cédrusággal, óva, halkán.

Hajnal jöttén hajával
szellő játszott, s ő ébredezni kezdett,
és kezével a lággyal
oly gyöngéden ölelt meg,
hogy érzékeim ájulatba estek.

Fölé hajolva adtam
át magam a csöndnek és feledésnek;
a világ s aggodalmam
mind a mélybe enyészett
s a liliumok árnyán semmivé lett.

RÓNAY GYÖRGY fordítása

ERDŐ PÉTER

A TITKOKAT TANÍTÓ CSEND

Amikor a bennszülött ráébred, hogy fából faragott istene nem isten, könnyen azt hiszi, isten nincs is. Pedig ebből csupán annyi következik, hogy Isten nem fából van. Ez a hasonlat jut eszünkbe annak a mai jelenségnek láttán, hogy sokakban az istenhit elbizonytalanodik, kérdéssé válik. A helytelen, gyakran primitív istenképek megrendülése miatt hasznosnak látszik, hogy emlékezetünkbe idézzük a teológiai hagyománynak néhány olyan darabját, amelyben a sok próbát kiállott, fejlett istenhit átélmélkedett bensőséggel, klasszikus tökéletességében fogalmazódik meg.

Ha időrendben nem is a legkorábbiak, első helyre kívánkoznak Pszeudo-Dionüsziosz Areopagita írásai. Az V. század végén keletkeztek, de szerzőjük az Apos-

tolok Cselekedeteiben (17,34) szereplő areopagoszi Dionüsziosznak mondja magát. Valójában azonban minden valószínűség szerint egy szír püspök írta őket, aki az akkori időben elterjedt szokást követve rejtőzött e tekintélyes bibliai személy árneve mögé. A művek gyorsan bekerülnek az egyház köztudatába. Nagy Szent Gergely pápa már hitelesnek véli őket, Maximos-Confessor pedig ortodox értelemben magyarázza az Areopagita egyes eretnek módon is felfogható kijelentéseit. Ettől fogva ezek az írások a keleti és nyugati egyházban egyaránt kétségbevonhatatlan tekintélynek számítanak. Kiváltképpen a középkori skolasztikus teológiában és a misztikus irodalomban érezhető erősen a hatásuk.

Az Areopagitától ránk maradt négy tanulmány és tíz levél egységes egészet alkot. Itt következő — a másik háromnál lényegesen rövidebb — írása a nagy elmélkedőknek abból a közös élményéből indul ki, hogy Isten valóságának színe előtt csődöt mond az emberi szó. Ezért választja azt a módszert, hogy kiáltóan ellentmondó kijelentésekkel közelíti meg azt, ami a beszéd eszközzével kifejezhetetlen. Ilyen meg gondolásból használ meghökkentő, már-már visszatetsző szavakat, képeket is, mikor Istenről beszél; így akarja elkerülni, hogy emberi világunkból vett fogalmainkat megkülönböztetés nélkül alkalmazzuk Istenre.

Szokatlan szóhasználatának megértéséhez azt is tudnunk kell, hogy amit Istenről tagad, az a görög filozófia szakkifejezéseinek sorozata. Tehát az arisztotelészi, platóni, sztoikus, újplatonikus filozófia fogalmait eredeti — és nem keresztény módon átértelmezett — jelentésükben tagadja a keresztények Istenéről.

PSZEUDO-DIONÜSZIOSZ AREOPAGITA

MISZTIKUS TEOLÓGIA

Timóteusnak

I.

Mi az isteni homály?

(1) Természetfeletti Háromság, aki több vagy az „isteni”-nél és a „jó”-nál; keresztények Istenről való meditációjának irányítója; vezess minket a misztikus tanok több, mint ismeretlen és több, mint ragyogó legfelső csúcsára, ahol a teológia egyszerű, abszolút és változatlan misztériumai feltárulnak a *titkokat tanító csend* több, mint fénylő homályában, mely a legsötétebb homályosságában is több, mint világosan ragyog, s teljes érinthetetlenségében és láthatatlanságában több, mint gyönyörű fényességgel árasztja el a szellemet, mely nem szemmel lát.

En tehát ezekre vágyom; te pedig, kedves Timóteus, a misztikus szemlélődésben összeszedett igyekezettel mondj le az érzékelésről is meg az értelmi tevékenységről is, és minden érzékelhetőről és érthetőről, és minden nemlétezőről és létezőről; és megismerhetetlen módon emelkedj fel — amennyire elérhető — annak egységéhez, ami minden lét és minden tudás fölött áll: itt szabadon, függetlenül és tisztán eltávolodva mindentől, mindent elutasítva és mindentől szabadon, az isteni homály természetfeletti sugarához fogsz felemelkedni.

(2) Ügyelj, hogy ezt senki avatatlan meg ne hallja; azokra gondolok, akik a (természetes) dolgokhoz ragaszkodnak, és úgy képzelik, hogy a (természetes) dolgokon túli, természetfeletti módon semmi sem létezik, s inkább azt hiszik, hogy gondolkodásukkal megismerhetik azt, aki a sötétséget választotta rejtekhelyéül (1). Ha az isteni rejtelmekbe való bevezetés felülmúlja ezek felfogóképességét, mit mondjunk azokról, akik még avatatlanabbak, akik mindennek a legfőbb okát olyasmikben jelölik meg, amik a természetes dolgok közül a legvégsők, és azt mondják, hogy ez semmivel sem múlja felül a maguk kitalálta sokféle istentelen formát; pedig a létezőkről szóló minden állítást Róla kell állítani és kimondani, aki minden dolog oka; de mert minden fölött áll, még sajtótabban mindezt tagadni kell; s nem szabad azt hinni, hogy a tagadások

ellentétesek az állításokkal; ő sokkal előbbi a tagadásoknál, és fölötte áll mindennek: a tagadásnak is meg az állításnak is.

(3) Ilyen értelemben mondja tehát az isteni Bertalan (2), hogy a teológia bőbeszédű és szűkreszabott is, az evangélium pedig, bár tágas és nagy, ugyanakkor mégis rövid. Úgy tűnik, ő kiválóan érti, hogy minden dolog jóságos oka bőbeszédű is meg szűkszavú is, s egyszersmind szótlán is; mintha sem szava, sem értelme nem volna, mert természetfeletti módon felülmúl minden teremtett dolgot, és csak azoknak nyilatkozik meg födetlenül és valóságosan, akik minden tisztátalanon és minden tisztán túllépnek, és az összes szent csúcokra való minden felhágást meghaladnak, s elhagynak minden isteni fényt, hangot és égi beszédet; és behatolnak abba a sötétségbe, ahol — mint az írárok mondják — valósággal jelen van az, aki mindenén túl van. Nem véletlenül parancsolja ugyanis az isteni Mózes, hogy először ki kell engesztelni (Istent), azután pedig el kell különülni azoktól, akik nem (tisztultak meg); az összes engesztelések után hallja csak meg a sokhangú harsonákat, s látja meg a bőven és tisztán sugárzó nagy fényességet; azután elválik a sokaságtól, és kiválasztott papokkal éri el az isteni felemelkedés legfelső csúcsát (3). Am nem társalog magával Istennel, s nem is látja őt (hiszen láthatatlan), hanem csak a helyet, ahol áll (4). Ez pedig, úgy gondolom, azt jelenti, hogy a látható és érthető dolgok közül a legistenibbek és a legmagasabbak valamilyen feltételezett igék. Ezek olyan dolgokról szólnak, melyek annak vannak alárendelve, aki mindent felülmúl, s akinek jelenléte épp ezek által válik nyilvánvalóvá. Ez a jelenlét minden belátást meghalad, s mintegy a legszentebb helyek értelmi csúcsán foglal helyet. Ekkor a szellem elválik mindattól, ami látható és ami lát, és behatol a megismerhetetlenség valóban misztikus homályába. Itt kizár minden ismereti elővételezést, és a mindenképpen érinthetetlenlennel és láthatatlannal foglalkozik. Főszöve azé, aki mindenén túl van; rajta kívül senkié: sem a magáé, sem a másé. Azzal pedig, aki minden megismerés hatástalansága miatt teljesen megismerhetetlen, jobb része szerint egyesül és azáltal, hogy semmit sem ismer, értelemfeletti módon megismeri.

II.

*Hogyan kell egyesülni minden dolog alkotójával,
aki minden fölött áll, és hogyan kell dicséretet mondani neki?*

Mi ebben a több, mint fénylő sötétségben kívánunk járni, s a látás meg a megismerés tagadása által akarjuk látni és megismerni azt, ami a szemlélésen és tudáson felül áll, mégpedig oly módon, hogy nem látunk és nem tudunk: mert ez valódi látás és tudás. A lényegfeletti lényegfeletti módon akarjuk dicsérni azzal, hogy elválunk minden létezőtől, ahogyan azok, akik természetes szobrot készítenek, lefaragnak mindent, ami a rejtőző forma tiszta látását köréje rakódva akadályozza, és egyedül az elvétel útján tárják fel a forma rejtett szépségét. Úgy gondolom, az állítással ellentétes megfosztást ezért dicsérnünk kell. Az állítást az elsőkön kezdve a középsőkön át a végsőkhöz leereszkedve végezzük, innen kezdve viszont a megelőzőkhöz felemelkedve elveszünk mindent, hogy födetlenül ismerjük meg azt a megismerhetetlenséget, amelyet az összes létezőkben eltakar minden, ami megismerhető; és szemléljük azt a lényegfeletti sötétséget, melyet a létezőkben levő minden fény csak elrejt.

III.

*Melyek az Istenről szóló állító kijelentések
és melyek a tagadók?*

A „Teológiai fejtegetések”-ben (5) arról tárgyaltunk, ami az állító teológia sajátja: hogy hogyan mondható az „isteni”, a „jó” természet egyetlennek, és hogyan hármasnak; mit nevezünk (az állító teológia szerint) atyaságnak, mit fiúságnak, és mit akar jelenteni a „Lélek” isteni elnevezése; hogyan hajtának ki az anyagtalan és oszthatatlan jóból a jóság szívbeli fényei, és hogyan ma-

radnak meg soha el nem múlva, a fennállásnak benne, önmagukban és egymás-
ban együttesen örök átszarmazásával; hogyan teszik a lényegfeletti Jézust az
emberi természet igazsagai létező lényé: ezekről és más, az írásokban kifej-
tett dolgokról tárgyaltunk a „Teológiai fejtegetések”-ben. Az „Isteni nevek”-ben
pedig arról, hogy hogyan nevezzük őt jónak, létezőnek, életnek, bölcsességnek
és erőnek, valamint egyéb, az Isten szellemi megnevezésére vonatkozó dolgok-
ról. Végül a „Szimbolikus teológia”-ban az érzékelhetőkről az isteni dolgokra
való névátvitelekről, az isteni alakzatokról, formákról és részekről, a szervekről,
az isteni helyekről, díszekről és szenvedélyekről, a szomorúságról és haragról,
a kábulatról és mámorról, az esküről, az átokról, az álomról és az ébrenlétről,
valamint a szimbolikus istenábrázolás többi szent jeléről és képéről szoltunk.
Úgy gondolom, te is megértetted, hogy a végsők terjedelmesebbek az elsőknél,
s ezért a „Teológiai fejtegetések” és az „Isteni nevek” szűkszavúbb kellett, hogy
legyen, mint a „Szimbolikus teológia”. Mert minél magasabba tekintünk, szava-
ink annál inkább az értelmi dolgok szemléletére szűkülnek; így mikor az érte-
lemfölötti sötétségbe lépünk, nem a szűkszavúságot, hanem a teljes hallgatást és
érthetlenséget találjuk. A szó az elsőktől az utolsók felé haladva a leereszkedés
mértékével arányosan egyre bővebben árad. Most viszont, alulról emelkedve a
legmagasabb felé, az emelkedés mértéke szerint egyre szűkebbé válik, majd a
teljes felemelkedés után egészen elnémul, és teljesen egyesül a Kimondhatatlan-
nal. Azt mondd erre, hogy általában, ha az isteni dolgokról szóló állításokat
az elsőktől kezdjük, akkor az isteni dolgokról szóló tagadást a legvégsőktől kell
kezdenünk. Amikor állítottuk azt, ami minden állításon fölül áll, a tételezett
állítást azzal kellett kifejezni, ami a leginkább rokon vele; mikor azonban ta-
gadjuk azt, ami minden tagadás fölött áll, azzal kell tagadnunk, ami tőle leg-
inkább különbözik. Nemde (Isten) inkább élet és jóság, mint levegő és kő; és
inkább nem részeg és nem haragszik, mint amennyire nem kimondható és nem
érthető?

IV.

*Aki felsőbbrendűsége szerint az összes érzékelhető dolgok oka,
az nem érzékelhető dolog*

Azt mondjuk tehát, hogy mindennek az oka, ami minden fölött áll, sem a
lényeknek, sem az életnek, sem az értelemnek, sem a szellemnek nincs híjával,
s nem is test. Sem formája, sem alakja, sem minősége, sem mennyisége, sem
terjedelme nincs; nem (valamilyen) helyen van, nem is látható, érzékelő tapin-
tása sincs; se nem érzékel, se nem érzékelhető; sem rendetlenség nincs benne,
sem anyagi szenvedélyek által keltett nyugtalanság; nem is erőtlen, érzékelhető
események sem akadályozzák; sem a fénynek nincsen szűkében, sem változást,
romlást, felosztást, hiányt, lefolyást, létezést vagy birtoklást nem ismer.

V.

*Aki felsőbbrendűsége szerint az összes érthető dolgok oka,
az nem érthető dolog*

Ismét felfelé haladva azt mondjuk, hogy nem is lélek, nem is szellem; és
sem képzelete, sem vélekedése, sem értelme, sem esze nincsen; nem is értelem
vagy ész; nem is mondható ki, nem is gondolható el; nem is szám, nem is rend,
nem is nagyság, nem is kicsiség, egyenlőség vagy különbözőség, hasonlóság vagy
eltérés; se nem áll, se nem mozog, sem nyugalomban nincs; sem lehetősége
nincs, sem maga nem lehetőség (6); nem is fény, nem is él, nem is élet, nem is
lényeg, nem is örökkévalóság, nem is idő, értelemmel nem érhető el, nem tudás,
nem is igazság, nem is uralom, nem is bölcsesség; nem is egy, nem is egység,
nem is istenség, nem is jóság (7), nem is szellem — ahogyan mi a szellemet
megismerjük —; nem is fiúság, nem is atyaság, nem is valami más azok közül
a dolgok közül, melyek számunkra vagy bármely más létező számára megismer-
hető; nem is nemlétező dolgok közül való, nem is a létezők közül. Sem a léte-

zők nem ismerik meg őt úgy, amint van, sem ő nem ismeri meg a létezőket úgy, amint vannak; sem magyarázata nincs, sem neve, sem megismerése; nem sötétség, és nem is fény; nem tévedés, és nem igazság; nincs helye a mindenségben, sem hiánya; sőt rajta kívül levő dolgokat állítva vagy tagadva, róla magáról nem állítunk és nem tagadunk semmit, mert minden állításon fölül áll, tökéletes, és minden dolog egyetlen oka; s minden tagadáson túl mindennek a felülmúlása is, tökéletesen abszolút módon és mindenben túl.

Jegyzetek: (1) Zsolt 18,12. — (2) A szerző itt egy apokrif evangéliumra hivatkozik. — (3) Kiv. 19. — (4) Kiv. 33. Ahol ti. Mózes áll. Nisszal Szent Gergely a „Mózes élete” című művében azt mondja, hogy minden Istenről szóló pozitív állítás az állítást megfogalmazó emberi személy tapasztalati anyagát mondja ki. — (5) Így emlegeti azt a (számunkra ismeretlen) művét, amit a hármasegy Istenről és sajátságairól írt. A „Szimbolikus teológia” is ilyen ismeretlen művel közé tartozik. — (6) A szerző itt arisztotelészi fogalmakat használ. — (7) Itt a platóni teodiceán való felülemelkedést hangsúlyozza.

SZÉVÁSI SÁNDOR

ANGELUS SILESIUS: HEILIGE SEELENLUST

A 300 éve halott, nagy barokk misztikusnak sokat emlegetett *Arkangyali Vándora* mellett jelentős műve ez is, amelyben „a lélek szent gyönyöre” ujjong megunhatóan változatossággal. (1) Mindkettő 1657-ben jelent meg, de míg a „Heilige Seelenlust” a szülővárosában, Boroszlóban, addig a „Cherubinischer Wandersmann” (amelynek az első kiadásban még szürkén „Geistreiche Sinn- und Schlussreime” a címe) Bécsben. (Úgy látszik, ott könnyebb volt megszerezni az engedélyt a — nemegyszer — egészen a panteizmusig kalandozó párverszek kinyomtatására.)

Az „Arkangyali Vándor” csupa filozófia, elvontság, szellemi hegyjárás. „A lélek szent gyönyöre” csupa érzelem, képzuhatag, a szív ömlengése. Az egyik bámulatosan tömör; a másik parttalanul áradó. Az egyik hol biblikus, hol deista, hol panteista, hol szubjektív idealista istenhitet tükröz; a másik eleitől végig — Jesulatreia. Az ellentétet mutatja a forma is: az egyik csupa párvers, rimes alexandrinus; a másik a sok strófájú dalok formai gazdagságát tárja elénk.

Mielőtt a „Heilige Seelenlust” 206 darabjából párat bemutatnánk, hadd szóljak előzményeiről. A Krisztus-szerelem e csodálatos sóvárgása mögött oly életutat láthatunk, amelyet ritkán ragyogott be szeretet. Angelus Silesius 13 éves volt, amikor apja, s 15 éves, amikor édesanyja meghalt. (Apja 62 éves korában vette el a 24 éves *Hennemann* Máriát 1624. február 20-án, s ez év karácsonyán keresztelték költönket. A házasságból két év múlva Mária Magdolna nevű leány, majd újjabb négy év múlva Keresztély nevű fiú született, aki szellemi elborultságban élt 60 éves korában bekövetkezett haláláig.) Azt sem tudjuk, ki nevelhette a három árva. — Értelenséggel találkozott az oelsi lutheránus hercegi udvarban is, ahol orvosként helyezkedett el (Páduában avatták doktorrá 1648-ban). Különösen elkedvetlenítette, hogy az udvari lelkész, a latinul verselgető *Freitag*, mint cenzor, megtagadta a nagy misztikusok imádságaiból összeállított antológiája kinyomtatását, nehogy „vallásos rajongásra” vezessen. (2) Végül sok irigységgel találkozott új kollégái részéről is, úgyhogy megkeseredve halt meg a boroszlói Szent Mátyás Hospital egyik szobájában, utolsó heteiben senkit sem engedve maga elé. Csodálhatjuk-e, ha minden idegszálával e „mennyei szerelem” felé fordult?

A dalok tartalmára a legnagyobb hatással az *Énekek Éneke* volt. Ezt legjobban a 12. ének szemlélteti, melyben a lélek, mint menyasszony, az összes teremtményt sorra kérdi Szerelmese holléte felől. Természetesen sehol sem találja. Így, mivel a külső kapcsolat lehetetlen, marad a misztika, a „magunk fölé emelkedés” útja. — Stílusa nemegyszer oly édeskissé válik, hogy a mai olvasót zavarja, miat